

בראשית
וירא

צדקה ומשפט, משפט וצדקה

אחד מן הפסוקים הקשים בפרשתנו, מופיע כהקדמה לויכוח הגדול של אברהם עם הקב"ה: **וה' אָמַר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אָנִי עֹשֶׂה: וְאַבְרָהָם הָיָה לְגוֹי גָדוֹל וְעָצוּם וַנִּבְרָכוּ בוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ: כִּי יִדְעֵתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יַצְוֶה אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דְרָךְ ה' לַעֲשׂוֹת **צְדָקָה וּמִשְׁפָּט** לְמַעַן הָבִיֵּא ה' עַל אַבְרָהָם אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו:**

המפרשים מסבירים, כל אחד לפי דרכו את המילים הקשות הללו. אחת מן השאלות על הפסוקים הללו, היא מה הקשר בין מה שכתוב כאן, לויכוח של אברהם בהמשך. כדי להבין זאת נביא מאמר חז"ל המשווה בין שניים מגדולי ישראל, על בסיס הביטוי **צְדָקָה וּמִשְׁפָּט** (אבות דרבי נתן נוסחא א פרק לג):

היה אברהם אבינו עושה צדקה תחלה ואח"כ משפט שנאמר: ... לַעֲשׂוֹת **צְדָקָה וּמִשְׁפָּט**. בזמן ששני בעלי דינין באין לפני אברהם אבינו לדין ואמר אחד על חברו זה חייב לי מנה היה אברהם אבינו מוציא מנה משלו ונותן לו ואמר להם סדרו דיניכם לפני. וסדרו דינין. כיון שנתחייב אחד לחברו מנה אמר לזה שבידו המנה תן המנה לחבירך. ואם לאו אמר להם חלקו מה שעליכם והפטרו לשלום. אבל דוד המלך לא עשה כן אלא עושה משפט תחלה ואחר כך צדקה שנאמר: **וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וְצְדָקָה לְכָל עַמּוֹ** (שמואל ב' ח' ט"ו). בזמן שבעלי דינין באין לדין לפני דוד המלך אמר להם סדרו דיניכם. כיון שנתחייב אחד לחברו מנה היה מוציא מנה משלו ונותן לו ואם לאו אמר להם חלקו מה שעליכם והפטרו בשלום: חז"ל משווים כאן בין אברהם אבינו לבין דוד המלך. אצל שני האישים הללו, מופיעים שני הביטויים - **מִשְׁפָּט** מצד אחד ו**צְדָקָה** מן הצד האחר. אך הסדר הוא שונה **צְדָקָה וּמִשְׁפָּט** אצל אברהם לעומת **מִשְׁפָּט וְצְדָקָה** אצל דוד.

אך מהו ההבדל המהותי בין שני האישים, הלא סוף דבר בשני המקרים שני המרכיבים מופיעים, ומה בכך שהסדר הוא שונה? ננסה להבין את המטרה השונה של שני המהלכים. נתחיל בדוד – כמלך, אחד מן התפקידים החשובים שלו הוא עשיית משפט. דוד המלך, מראה גדלות נפש, ולאחר שהוא מבצע את תפקידו כשופט צדק, הוא דואג לצד החלש הנאלץ לשלם, ומוסיף לצדק (משפט) גם את הצדקה. מטרת הצדקה במהלך של דוד היא לעזור לנוזקים. שיטתו של אברהם היא שונה לחלוטין. המטבע של הצדקה, ניתן על ידו עוד לפני שנעשה המשפט. מהי המטרה של המהלך הזה? לו המטרה הייתה כמטרתו של דוד – עזרה לנוזק, הרי שאין טעם לעשות זאת עוד לפני שהנוזק נזקק לעזרה.

אך כאשר מונח הכסף של אברהם על השולחן, לפני עשיית המשפט, יש לו ערך מוסף אחר. שני הצדדים יודעים שלא משנה מי ינצח במשפט, לצד המפסיד יש כיסוי לחובו מראש. כאשר המצב הוא כזה, הרי שהאינטרס היחיד שנותר לשני הצדדים הוא להגיע אל הצדק. מן הרגע שהוסר האינטרס הכלכלי לזכות במשפט, נותרה רק דרישת הצדק. אם כן, הצדקה של אברהם משרתת את הצדק, ולא רק את העזרה לנוזק.

כך אפשר להבין את מה שהניע את אברהם להיכנס לויכוח כל כך מרשים ומפתיע עם הקב"ה. מכיוון שהצדק אצלו לא רק משרת את הניהול התקין של החברה, אלא הוא ערך ששווה להשקיע בו גם ממון משלו, הרי שהתודעה הזו אינה מניחה לו לעמוד מן הצד כלפי כל גילוי של אי צדק, ואפילו אם מי שעומד מולו הוא הקב"ה בעצמו. הקב"ה לא רק שאינו כועס על אברהם, אלא ממש מזמין את הויכוח הזה, כדי ללמד את צאצאיו את דרישת הצדק ברמה הגבוהה ביותר.

שבת שלום
יעקב (יוק) מאיר